

Тому у відповідних правозастосувальних органів під час виявлення порушень Закону "Про боротьбу з корупцією" виникають підстави для застосування ст. 22 Закону "Про державну службу", яка передбачає можливість відсторонення правопорушника від виконання повноважень за посадою й проведення службового розслідування. Але, на жаль, цей ефективний засіб впливу на корупціонерів в Україні майже не застосовується.

Успішній боротьбі з корупцією в Україні, на наш погляд, сприяли б: розробка більш досконалих механізмів попередження корупції та зловживань владою; встановлення процедур виявлення та притягнення до відповідальності корумпованих осіб, перш за все посадових; вироблення адекватних засобів реагування на всі прояви таких правопорушень. Актуальним, вважаємо, є вирішення питання про відповідальність осіб, причетних до корупції, а також вжиття економічних санкцій до юридичних осіб, на користь яких здійснюються корупційні зловживання службовим становищем та інші діяння, пов'язані з корупцією.

Список літератури: 1. Відом. Верхов. Ради України.

М.Г. Шульга, канд. юрид. наук

ПОНЯТТЯ МИТНОГО ПРАВА

Різноманітність форм і методів здійснення митної справи обумовлює необхідність їх чіткої нормативно-юридичної регламентації. Функціонування митного механізму спирається на широкую нормативну базу. Для виділення будь-якої сукупності норм в окрему правову галузь потрібна наявність власного предмета й методів правового регулювання, які ним зумовлені. А оскільки митне право — явище порівняно нове й мало досліджене в правовій науці, виявлення його предмета й методу регулювання є досить складним і одночасно актуальним завданням. Серед юристів відсутня одностайність у питанні про те, чи існує така самостійна галузь, як митне право. Очевидно, що галузева належність митного права має значення не тільки з теоретичної, але й з практичної точки зору. Віднесення правових норм до визначеної галузі права означає, що на них поширюється відповідний галузевий режим (принципи, методи правового регулювання тощо).

Одні правники вважають митне право підгалуззю адміністративного права, інші визнають його самостійною галуззю права.

дехто ж відносить митне право до комплексних галузей. Є думка, що мова може йти тільки про митне законодавство, тобто законодавство про митну справу.

Найбільш типовий підхід до визначення митного права знаходимо в К.К. Сандровського. Він вважає, що норми, які стосуються митного контролю зазвичай відносять до адміністративного права. А для цього існують вагомі підстави: адже митні органи мають виконавчо-розпорядний характер і здійснюють свої функції у визначеній сфері державного управління. Саме тому в літературі з радянського адміністративного права вся сфера митних справ держави розглядалася як одна із сторін державного управління. Чіткість, єдиний підхід до віднесення митних органів до органів державного управління відсутні навіть у рамках загального для всіх навчальних курсів з адміністративного права. Але вже є підстави говорити, вважає він, про наявність особливої підгалузі в рамках адміністративного права – митного права, а з подальшим розвитком правовідносин у цій сфері з'явиться можливість і для виділення митного права у самостійну галузь [5, с. 18,19]. Слід зауважити, що такий підхід до визначення митного права був зумовлений державною монополією зовнішньої торгівлі. У соціалістичний період митне право в основному регулювало процедури митного контролю. Головним завданням митної служби була організація та здійснення митного контролю за переміщенням через кордон особистих речей громадян.

Загальноновизнано, що вихідним моментом для виділення в системі права відносно відособленої групи юридичних норм слід вважати специфічний характер суспільних відносин, які регулюються даними нормами, тобто критерієм, що визначає особливості предмета правового регулювання.

Предметом регулювання митного права є митні відносини, що складаються при переміщенні транспортних засобів, товарів тощо.

Відповідно до ст. 15 Митного кодексу України: а) “товари” — це будь-яка переміщувана через митний кордон України продукція, у тому числі та, на яку поширюються права інтелектуальної власності, послуги, роботи, що є об'єктом купівлі-продажу або обміну; б) “предмети” – будь-які предмети, переміщувані через митний кордон; в) “транспортні засоби” – транспортні засоби, що тимчасово прибувають на митну територію України або відбувають з цієї території й використовуються для міжнародних перевезень вантажу, багажу та пасажирів [2; 1992. – №16. – Ст. 203]. Фізичні особи виступають тільки як суб'єкти (учасники) митних відносин.

Митні відносини є самостійним видом суспільних відносин.

Одночасно вони різноманітні за своєю суттю. Можна вирізнити декілька груп митних відносин, які складають предмет митного права. Перша – це адміністративно-правові відносини, що виникають на основі державно-владних приписів і стосуються різних обмежень на ввезення та вивезення товарів (квотування, ліцензування), а також ті, що стосуються порядку здійснення митних операцій і виконання митних формальностей. Друга група – це фінансово-правові відносини, пов'язані зі стягненням митних платежів. Це дві основні групи митних відносин, які складають предмет митного права.

В окремі групи можна виділити відносини, пов'язані з порушенням митних правил і відповідальністю за це. У митній справі присутні й диспозитивні відносини, учасники яких мають юридичну рівність. Саме такими є відносини митного брокера і клієнта.

Така багатоплановість у сфері митних відносин відрізняється специфікою і регулюється нормами різних галузей права. Так, якщо перша група регулюється нормами адміністративного права, то друга – нормами фінансового, банківського й податкового. Дуже часто сусідять відносини, що регулюються різними галузями права. Наприклад, ст. 55 МК України передбачає, що законодавством України для громадян можуть бути встановлені кількісні й вартісні обмеження на переміщення через митний кордон України речей окремих видів, а також підстави, за наявності яких допускається таке переміщення (2; 1992. – №16. – Ст. 203). Постановою Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 р. № 1094 було затверджено “Перелік предметів промислового призначення, що застосовуються у виробничій сфері, вивезення (пересилання) яких громадянами України, іноземцями особами без громадянства за межі території України забороняється” [6], а постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 р. № 1043 – “Перелік продуктів харчування рослинного і тваринного походження, які має право ввозити на територію України одна фізична особа для власного споживання” [9].

Нормами адміністративного й фінансового права регулюються відносини, що виникають при внесенні податку на добавлену вартість до бюджету під час ввезення (пересилання) товарів на митну територію України [4; 1998. – № 14. – Ст. 518]. Нормами банківського права регулюється порядок надання уповноваженим банкам індивідуальних ліцензій на вивезення банкнотів іноземної валюти та спеціальних дозволів на ввезення банкнотів іноземної валюти, бланків чеків [4; 1997. – № 42. – С. 80].

У митній справі все частіше застосовуються договірні засади правового регулювання. Найчастіше вони виникають на етапах митного оформлення – декларування, перевезення під митним конт-

ролем тощо; у процедурі деяких митних режимів – магазин безмитної торгівлі, митний склад. У низці випадків митно-правова норма встановлює порядок оформлення цивільно-правових відносин між учасниками процедури митного оформлення. Стаття 47 МК України передбачає порядок допущення митницею підприємства до декларування на підставі договору [2; 1992. – №16. – Ст. 203].

У проекті нового Митного кодексу України передбачено окремий розділ, який регулює підприємницьку посередницьку діяльність у галузі митної справи. Визначено, що взаємовідносини митного брокера з особою, яку він представляє, здійснюються на підставі нотаріально засвідченого договору (контракту), а стосунки митного перевізника з власником товарів визначаються відповідним договором.

Таким чином, митні відносини, як предмет регулювання норм різних галузей права є складною комплексною системою. Як зазначив О.М. Козирін, “митне право являє собою симбіоз адміністративно-правових і фінансово-правових норм із вкрапленням окремих інститутів з інших галузей права [3, с. 44].

Така двоїстість митного права визначена основними функціями митної справи – фіскальною і регулятивною. Однак, незважаючи на те, що митне право як комплексна галузь законодавства складається з норм різних галузей права, воно регулює відносно самостійну сферу суспільного життя, пов’язану з переміщенням товарів, транспортних засобів та інших предметів через митний кордон. Домінуючу роль серед суспільних відносин, які регулюються митним правом, складають відносини, що регулюються нормами адміністративного та адміністративно-процесуального права (бо тут переважають відносини, пов’язані з управлінською, організаційною діяльністю митних та інших органів виконавчої влади).

Для регулювання кожної групи відносин або сукупності низки груп застосовуються притаманні їм методи і способи правового регулювання. Для митного права найбільш характерні владні приписи, але багато митних правовідносин регулюються за допомогою заборон та дозволів.

С.С. Алексеев вважає, що “разом з розвитком законодавства, зумовленим потребами економічних, а також соціально-політичних та інших відносин, видаються комплексні акти, які повністю або частково порушують цілі сфери соціального життя. У цих випадках формуються комплексні галузі законодавства, в яких об’єднується за тією чи іншою предметною, тематичною або цільовою ознакою юридично різнорідний правовий матеріал” [1, с. 84]. Ю.А. Тихомиров же зазначає, що “критерії галузевого поділу права й законо-

давства застаріли”, що “потрібен більш широкий, сучасний підхід, який охоплює співставлення класифікації галузей юридичної науки, галузей права та загальноправового класифікатора галузей законодавства” [7, с. 68]. Такі погляди цілком мають право на існування, як і концепція митного права, згідно з якою воно розглядається як галузь законодавства, що складається з норм різних галузей права.

Виділення правових формувань і визнання їх як галузей права пов’язане не тільки з характерним і специфічним для кожної з них предметом і методом регулювання, але й з певною їх цілісністю незалежно від характеру цієї галузі права. Системоутворюючими чинниками виступають комплексний характер суспільних регульованих відносин, обумовлених специфікою самої митної справи, і одночасно комплексне правове регулювання. У цьому розумінні поняття “система митного права” включає в себе підрозділ юридичних норм цієї галузі – головні частини, основні розділи, інститути та норми, що до них входять.

До загальної частини митного права входять поняття і зміст митної справи, митної політики та її цілей, митної території, митного кордону та інші загальні терміни й поняття, закріплені в митному законодавстві, а також розділи про суб’єкти митного права, форми й методи діяльності митних органів, відповідальність за порушення митних правил і провадження по них, основні принципи переміщення товарів і транспортних засобів, митні режими, митний контроль. Але “Загальні положення” розділ I МК України містять не всі ці поняття [2]. Проект нового Митного кодексу також не відображає поділу митного права на загальну й особливу частини. Здається, що й найближчим часом такий поділ навряд чи буде сформовано, оскільки на митному праві, яке перебуває зараз у стадії свого становлення, відбувається перехідний період формування ринкових відносин та інтегрування економіки України у світове господарство.

Вивчення розвитку кожної галузі права веде до зіткнення з таким явищем, як джерела права, тобто йдеться про способи нормативного вираження правових правил поведінки, завдяки яким право матеріалізується, стає відчутним.

Вищезгадане повною мірою стосується й джерел митного права. При цьому необхідно зауважити, що тут історично формується своя система джерел, яка породжується предметом і методом правового регулювання і залежить від особливостей та етапів економічного розвитку. Джерела митного права складають єдину цілісну систему, елементи якої знаходяться у відносинах субординації та ієрархічної підпорядкованості. Основними принципами побудови системи джерел митного права є конституційність і законність.

До основних елементів джерел митного права належать:

- а) внутрішнє митне законодавство;
- б) міжнародно-правові договори та угоди за участю України.

До першої групи належать: Конституція України, закони, нормативні акти Президента, уряду, міністерств, державних комітетів та інших органів виконавчої влади. Норми митного права містяться також у деяких актах регіональних митниць. Кожне із згаданих джерел митного права має свою специфіку.

Серед законодавчих актів, регулюючих митну справу, центральне місце посідають Митний кодекс України [2; 1992. – №16. – Ст. 203] та Закон України “Про єдиний митний тариф” [2; 1992. – №19. – Ст. 259]. За юридичною силою вони постуляються тільки Конституції України і є тією правовою базою, на якій будується і розвивається все митне законодавство. І хоча ці закони охоплюють різні суспільні відносини, відрізняються один від одного і за юридичними властивостями, разом вони створюють єдине ціле. Таке об’єднання двох найважливіших законів знайшло відбиття в проєкті нового Митного кодексу України.

Важливу роль у механізмі митно-правового регулювання відіграють підзаконні акти. У зв’язку з динамічним, мобільним характером митної справи закони об’єктивно не в змозі його регулювати. Цьому сприяє і велика кількість відсилочних норм у текстах митних законів, а також та обставина, що митне право, яке орієнтується на ринкову економіку, проходить стадію становлення.

Підзаконні акти – джерела митного права в залежності від виду органу, який їх видав, можна поділити на такі групи:

- а) укази й розпорядження Президента України;
- б) постанови і розпорядження уряду України;
- в) підзаконні акти, які приймаються ДМС України та іншими центральними органами виконавчої влади;
- г) спільні акти, які приймає ДМС України з іншими державними органами.

Тенденції розвитку митного права України відображають його націленість на міжнародно-правове співробітництво й участь України в міждержавному регулюванні у сфері митної справи. Ця співпраця розвивається в 3-х основних напрямках: взаємодія з країнами СНД; співробітництво з країнами далекого зарубіжжя; співробітництво в рамках міжнародних організацій. Одним з пріоритетних напрямків співпраці з країнами далекого зарубіжжя стає розвиток контактів з Європейським Союзом.

Розвиток зовнішньоекономічного співробітництва, туристичного обміну, гуманітарних контактів викликає необхідність уніфі-

кації митного законодавства. За допомогою уніфікованих норм встановлюються: єдині правила митного оформлення та єдині форми документів; однакові види, форми й способи митного контролю; єдині квоти пропускання тих чи інших предметів; однакове визначення найважливіших митних термінів.

Слід зауважити, що в митній практиці не заборонено застосування правового звичаю. Використовується він (хоча й обмежено) при митному оформленні вантажів (звичай морських портів) і при визначенні митної вартості (практика, що склалася в міжнародній торгівлі).

Велика кількість нормативних актів, часті зміни нормативної бази митного регулювання викликають необхідність їх упорядкування. Систематизація чинних нормативно-правових актів у сфері митного права має надзвичайно важливе значення для розвитку митного законодавства. Після проголошення незалежності Україна почала створювати нову систему митного права, багато аспектів якої концептуально не були розроблені. Цілком природно, що це суттєво гальмувало її розвиток. Основним напрямком у цій роботі стала кодифікація. Багато уваги приділяється й виданню збірок митного законодавства, упорядкованих за визначеними критеріями (за предметним, хронологічним, алфавітним тощо). При цьому слід зазначити, що значного розвитку одержала неофіційна інкорпорація, яку здійснюють організації, що не мають на те спеціальних повноважень.

Держмитслужба України тільки розпочинає проводити роботу з відомчої інкорпорації.

Ваговим результатом кодифікування є створення проекту нового Митного кодексу, прийняття якого зробить можливим із максимальною повнотою викласти основні правила й приписи, що діють у митній справі, в одному зведеному акті, що стане значним кроком розвитку у систематизації митного законодавства.

Список літератури: 1. Алексеев С.С. Государство и право: Начальный курс. – М.: Изд-во МГУ, 1993. 2. Відомості Верховної Ради України. 3. Козырин А.Н. Государственно-правовой механизм таможенной политики зарубежных стран. – М.: Изд-во МГИМО, 1994. 4. Офіційний вісник. 5. Сандровский К.К. Таможенное право. – К.: Вища шк., 1994. 6. СІ України. – 1996. – №17. – Ст. 486. 7. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса. – М.: Изд-во ЮРИНФОРМЦЕНТР, 1998. 8. Урядовий кур'єр. – 1998. – № 136-137. – С. 10.